

Verslag bijeenkomsten slachtoffers en nabestaanden in relatie tot de levenslange gevangenisstraf

Dit is een verslag van vier bijeenkomsten die het Ministerie van Justitie en Veiligheid heeft georganiseerd voor slachtoffers en nabestaanden waarbij aan de veroordeelde een levenslange gevangenisstraf is opgelegd. De bijeenkomsten zijn in april 2023 gehouden in Rotterdam, Venlo, Arnhem en Amsterdam. Er zijn ongeveer 130 slachtoffers en nabestaanden uitgenodigd, circa 25 van hen hebben deelgenomen aan een bijeenkomst op één van de vier locaties. Een aantal van hen had iemand meegenomen ter ondersteuning.

Naast de slachtoffers en nabestaanden waren bij de bijeenkomsten aanwezig: medewerkers van het Ministerie van Justitie en Veiligheid, een externe gespreksleider, een casemanager van Slachtofferhulp Nederland (SHN) en bestuursleden van de Federatie Nabestaanden Gewelddslachtoffers (FNG).

Toelichting vanuit het Ministerie van Justitie en Veiligheid

De procedure van herbeoordeling van de levenslange gevangenisstraf en het voortraject daarvan, de mogelijke toelating tot de re-integratiefase, is ingewikkeld. Het doel van de bijeenkomsten was om de procedure toe te lichten, onder meer aan de hand van een animatievideo, en met slachtoffers en nabestaanden in gesprek te gaan over hoe zij over de procedure geïnformeerd en hierbij betrokken willen worden. Het Ministerie van Justitie en Veiligheid vindt het belangrijk om te horen wat de wensen en behoeften van slachtoffers en nabestaanden zijn, en te kijken wat er beter kan. Het Ministerie heeft ook aangegeven dat mogelijk niet alle wensen en behoeften van slachtoffers en nabestaanden haalbaar zijn.

De slachtoffers en nabestaanden hadden tijdens de bijeenkomsten de gelegenheid om vragen te stellen aan de aanwezige medewerkers van het Ministerie van Justitie en Veiligheid. Voor verdere vragen kan contact worden opgenomen via: slachtoffersnabestaanden-levenslang@minjenv.nl

Met de slachtoffers en nabestaanden is besproken dat zij, naast dit verslag van de bijeenkomsten, ook de brief zullen ontvangen die de Minister voor Rechtsbescherming aan de Tweede Kamer gaat sturen over de positie van slachtoffers en nabestaanden in het kader van de (herbeoordeling van de) levenslange gevangenisstraf. Er wordt apart aan slachtoffers en nabestaanden teruggekoppeld wat er wordt gedaan met wat zij tijdens de bijeenkomsten naar voren hebben gebracht.

Vanuit het Ministerie van Justitie en Veiligheid is toegelicht dat er wordt gewerkt aan een wetsvoorstel over de herbeoordeling van de levenslange gevangenisstraf. Er wordt nog nagedacht over de inhoud van het wetsvoorstel. Wel is duidelijk dat met het wetsvoorstel het besluit over het mogelijk beëindigen van de uitvoering van de straf wordt verplaatst van de regering (en Kroon) naar de rechter. In plaats van een gratieprocedure, zal een regeling voor voorwaardelijke invrijheidsstelling voor levenslanggestraften worden voorgesteld.

De slachtoffers en nabestaanden ontvangen bericht als het concept wetsvoorstel in consultatie gaat. Zo kunnen zij, als zij dat willen, hun mening over het wetsvoorstel geven. Tijdens een van de bijeenkomsten is ook besproken dat slachtoffers en nabestaanden graag in gesprek gaan met de Tweede Kamer en ook uitgenodigd willen worden als het wetsvoorstel wordt behandeld in de Tweede Kamer. Het Ministerie van Justitie en Veiligheid zal de deelnemers aan de bijeenkomsten informeren wanneer het wetsvoorstel wordt behandeld. De Tweede Kamerleden bepalen zelf of zij in gesprek willen gaan met slachtoffers en nabestaanden.

De mogelijkheid tot herbeoordeling

Tijdens de bijeenkomsten hebben de slachtoffers en nabestaanden toegelicht hoezeer het misdrijf grote en blijvende gevolgen op hun leven heeft. Er kwam meerdere keren terug: *'wij hebben hierdoor levenslang'*. Voor vrijwel alle slachtoffers en nabestaanden is het onverteerbaar dat er een herbeoordeling plaatsvindt, zeker bij veroordelingen vóór 2017 waar de rechter heeft aangegeven dat de veroordeelde nooit meer vrij zou komen. Zij geven dat dit *'niet moet kunnen'* en een *'nachtmerrie'* is. Nagenoeg alle slachtoffers en nabestaanden geven aan dat de veroordeelde wat hen betreft nooit meer vrij komt. Er zijn grote zorgen over en angst voor de mogelijkheid dat de veroordeelde vrij komt, en of de (familieleden van de) slachtoffers en

nabestaanden dan nog wel veilig zijn. Een nabestaande gaf aan dat *'vrijlating het ergste is wat er zou kunnen gebeuren.'*

Door enkelen is gewezen op het belang van adequate voorzieningen voor de veroordeelde vanaf de start van de detentie, zodat hij zich in positieve zin kan ontwikkelen en er daardoor alles aan wordt gedaan om ervoor te zorgen dat iemand geen gevaar meer vormt, mocht iemand vrijkomen.

Vanuit het Ministerie van Justitie en Veiligheid is toegelicht dat uit het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM) volgt dat er bij een levenslange gevangenisstraf een perspectief op vrijlating en een mogelijkheid tot herbeoordeling moet zijn. Het is niet mogelijk om te veranderen dát er een herbeoordeling van de levenslange gevangenisstraf plaatsvindt. Wel kan worden gekeken naar de manier waarop (het voortraject van) de herbeoordeling is vormgegeven. Slachtoffers en nabestaanden hebben verzocht om daarbij ook te kijken naar hoe dit in andere Europese landen is geregeld.

Verschillende slachtoffers en nabestaanden voelen zich onvoldoende gehoord

Meerdere slachtoffers en nabestaanden hebben de wens om in gesprek te gaan met de Minister voor Rechtsbescherming en hadden verwacht de minister zelf bij de bijeenkomst te treffen. Zij hebben onvoldoende politieke belangstelling ervaren voor hun positie ten tijde van de wijziging in 2017.

In 2017 zijn er vanuit het Ministerie van Justitie en Veiligheid informatiebijeenkomsten gehouden voor slachtoffers en nabestaanden, om hen te informeren over de toen nieuw ingevoerde herbeoordeling van de levenslange gevangenisstraf. Meerdere slachtoffers en nabestaanden hebben aangegeven dat zij in 2016 en 2017 niet (voldoende) zijn betrokken bij de totstandkoming van deze procedure van herbeoordeling. Daarnaast is niet duidelijk welke opvolging er is gegeven aan wat slachtoffers en nabestaanden tijdens de bijeenkomsten in 2017 naar voren hebben gebracht. Er is wel een verslag gestuurd van de bijeenkomsten, maar een verdere terugkoppeling is uitgebleven.

Een aantal slachtoffers en nabestaanden geeft aan dat alle aandacht in de procedure lijkt uit te gaan naar de veroordeelde, en niet of onvoldoende naar de grote impact op hen. Er is genoemd dat de veroordeelde tijdens zijn straf verschillende rechten heeft, verzoeken kan indienen en juridische procedures kan starten om tegen besluiten op te komen. De veroordeelde kan bijvoorbeeld een civiele procedure starten tegen het besluit om hem niet toe te laten tot de re-integratiefase. Slachtoffers en nabestaanden geven aan dergelijke mogelijkheden niet te hebben. *'Het lijkt alsof de veroordeelde meer rechten heeft dan wij'*

Belastend dat er geen begrenzing is van vervolgadvisen en gratieverzoeken

Tijdens de bijeenkomsten is uitgelegd hoe de huidige procedure werkt. De reactie was verontwaardiging en ook ontzetting omdat aspecten van hoe de procedure nu is geregeld, heel belastend zijn voor slachtoffers en nabestaanden. Zo werd opgemerkt: *'het steeds opnieuw geconfronteerd worden met de nieuwe advisering vraagt veel van slachtoffers en nabestaanden. Dit kan voor de rest van hun leven onzeker zijn'*. En: *'het is vanuit het perspectief van de slachtoffers en nabestaanden, maar ook voor de dader wreed dat er steeds wordt herbeoordeeld en een advies wordt gegeven'*.

Tijdens alle bijeenkomsten is gesproken over de vervolgadvisen van het Adviescollege levenslanggestraften na een afwijzend besluit over de re-integratiefase. Slachtoffers en nabestaanden hebben aangegeven dat het zeer belastend is dat er geen grens is aan de vervolgadvisen. Ook zorgt het in potentie oneindig doorgaan van de adviezen voor zorgen over de doelstelling van de procedure: *'als het Adviescollege maar blijft adviseren, dan is het doel toch dat de veroordeelde vrij komt?'* Slachtoffers en nabestaanden weten ook niet op welke momenten de adviezen volgen, omdat hier geen vaste termijnen voor zijn. Het Adviescollege levenslanggestraften bepaalt bij het advies zelf wanneer het een vervolgadvis uitbrengt. Elk besluit is weer een nieuwe confrontatie met de veroordeelde en het misdrijf. Door een enkeling is opgemerkt dat het ontbreken van vaste termijnen en een begrenzing ook belastend is voor de veroordeelde.

Verschillende slachtoffers en nabestaanden hebben gevraagd of – gegeven voornoemde belasting – geregeld kan worden dat na een aantal afwijzende adviezen over toelating tot de re-integratiefase, geen vervolgadvisen meer worden uitgebracht. Want, zo geven zij aan, de veroordeelde heeft dan kennelijk geen reële kans om te worden toegelaten tot de re-integratiefase. Daarnaast is de vraag gesteld of vaste termijnen bepaald kunnen worden voor een vervolgadvis van het Adviescollege levenslanggestraften, of in ieder geval een minimumtermijn.

Het zorgt ook veel onrust en onzekerheid bij slachtoffers en nabestaanden dat de veroordeelde – in theorie – jaarlijks zelf een gratieverzoek kan indienen en ook daar geen limiet aan zit. Een reactie was *‘dat doet heel veel met ons. Dat is voor de nabestaanden niet te doen’*. Het is voor slachtoffers en nabestaanden een grote belasting dat zij er na de ambtshalve gratieprocedure voortdurend rekening mee moeten houden dat er een nieuw gratiebesluit kan komen en de veroordeelde mogelijk vrij kan komen. Er is de vraag gesteld of kan worden bepaald dat de veroordeelde bijvoorbeeld maximaal één keer in de vijf jaar een gratieverzoek kan indienen. Dan is er in de tussentijdse periodes meer rust. Ook is verzocht om te kijken of het mogelijk is om het aantal gratieverzoeken dat de veroordeelde kan indienen, te beperken.

Criteria voor besluiten

Tijdens alle bijeenkomsten zijn er veel vragen gesteld over de criteria voor de besluiten over toelating tot de re-integratiefase en (ambtshalve) gratie, en hoe de impact op slachtoffers en nabestaanden daarin meeweegt. Voor velen is niet voldoende duidelijk op basis waarvan een beoordeling wordt gemaakt. Een reactie was: *‘we kennen de procedure al, alleen de criteria zijn nog echt een volledige black box voor ons’*.

Er is de suggestie gedaan om een informatiepagina te creëren waar (het voortraject van) de herbeoordeling van de levenslange gevangenisstraf duidelijk wordt uitgelegd en ook meer toelichting wordt gegeven op de criteria.

Procedure bij het Adviescollege levenslanggestraften

Door enkele slachtoffers en nabestaanden is aangegeven dat de hoorzitting met slachtoffers en nabestaanden bij het Adviescollege levenslanggestraften laat in de procedure plaatsvindt. Een suggestie was: *‘hoor slachtoffers en nabestaanden als eerste, zodat daar al een beeld van bestaat voordat de dader wordt gehoord’*.

Een aantal slachtoffers en nabestaanden heeft benoemd dat zij het slachtoffer- en nabestaandenonderzoek en de hoorzitting bij het Adviescollege levenslanggestraften als prettig en waardevol hebben ervaren. Zij hadden – eindelijk – de gelegenheid om hun verhaal te doen. Enkele slachtoffers en nabestaanden hebben aangegeven dat zij geen verslag hebben ontvangen van de hoorzitting bij het Adviescollege levenslanggestraften, maar dit wel graag hadden gewild.

Een aantal slachtoffers en nabestaanden heeft opgemerkt dat zij geen inzicht krijgen in het advies van het Adviescollege levenslanggestraften en de achterliggende stukken. *‘De ervaring omtrent het proces van herbeoordeling is dat dit met onzekerheid gepaard gaat die voorkomt uit het advies en de stukken die betrokken zijn bij de herbeoordeling. Doordat je geen inzicht krijgt in het advies weet je niet hoe een volgende beoordeling of advisering zal uitpakken. Er is een gebrek aan informatie.’* Bij kennis van de stukken kan ook op basis daarvan een toelichting worden gegeven.

De momenten waarop slachtoffers en nabestaanden worden geïnformeerd

Uit de bijeenkomsten komt naar voren dat het voor slachtoffers en nabestaanden heel belangrijk is dat zij zorgvuldig en tijdig worden geïnformeerd over belangrijke (aanstaande) beslissingen. Het is erg belastend voor hen als zij informatie voor het eerst via de media moeten vernemen, hetgeen in de praktijk is voorgekomen. In het geval er gratie wordt verleend, is opgemerkt dat het belangrijk is dat slachtoffers en nabestaanden hier ruim van te voren over geïnformeerd worden, en niet pas op het moment dat de veroordeelde (bijna) in vrijheid wordt gesteld. Er moet ook duidelijk worden aangegeven wanneer de veroordeelde in vrijheid zal worden gesteld.

Verreweg de meeste slachtoffers en nabestaanden die aanwezig waren bij de bijeenkomsten, hebben aangegeven dat zij op alle relevante momenten informatie willen ontvangen. Het belang om te weten wat er speelt, weegt bij velen zwaarder dan de mogelijke belasting wanneer zij de

informatie ontvangen. Vrijwel alle slachtoffers en nabestaanden willen het weten als er (tijdelijk) iets verandert in de voorwaarden van het verlov, of als de veroordeelde de voorwaarden van het verlov schendt. Ook is meerdere keren genoemd dat zij geïnformeerd willen worden als de veroordeelde wordt overgeplaatst naar een andere inrichting, hetgeen nu niet gebeurt.

Enkele slachtoffers en nabestaanden geven aan dat zij alleen geïnformeerd wensen te worden als er een besluit wordt genomen dat gunstig is voor de veroordeelde, bijvoorbeeld bij toelating tot de re-integratiefase en gratieverlening.

De momenten waarop er de gelegenheid is om een toelichting te geven

Veel van de aanwezige slachtoffers en nabestaanden hebben benadrukt dat het belangrijk is dat zij de keuze hebben om een toelichting te geven op hun situatie. Een nabestaande merkte op: *'we kunnen bijna niets, maar dan kunnen we wel wat. Je kunt persoonlijk iets toelichten aan de mensen die de beslissing nemen. Je kunt ze aankijken. Je hebt echt het gevoel dat je iets kunt'*. Door enkelen is opgemerkt dat de gelegenheid om een toelichting te geven ook waardevol is als het vermoedelijk niet de doorslag gaat geven voor het besluit.

De mogelijkheid voor het geven van een toelichting is met name belangrijk als er een aanzienlijke periode is verstreken – bijvoorbeeld twee jaar of meer – sinds de hoorzitting bij het Adviescollege levenslanggestraften. Bij een vervolgadvis kunnen er dingen veranderd zijn in de situatie van de slachtoffers en nabestaanden. Het is belangrijk om nieuwe ontwikkelingen over het voetlicht te kunnen brengen. Zo gaf een nabestaande aan dat er inmiddels kleinkinderen zijn geboren in de familie en dat ook hen een grootouder is ontnomen. Veel slachtoffers en nabestaanden willen daarom bij een vervolgadvis gevraagd worden of zij een aanvullende toelichting willen geven, als de hoorzitting langer geleden heeft plaatsgevonden.

De behoefte om een toelichting te kunnen geven is er ook bij de (ambtshalve) gratieprocedure. Er is opgemerkt dat het belangrijk is dat de inbreng van de slachtoffers en nabestaanden dan kan worden meegenomen bij het nemen van de beslissing. Enkelen geven aan dat indien het wetsvoorstel wordt aangenomen en de rechter de uitvoering van de levenslange gevangenisstraf herbeoordeelt, slachtoffers en nabestaanden gehoord moeten worden voorafgaand aan het besluit van de rechter. In dit kader is opgemerkt dat dient te worden voorkomen dat de media hierbij toegang kunnen krijgen.

De wijze waarop slachtoffers en nabestaanden worden geïnformeerd

Tijdens de bijeenkomsten is aan de slachtoffers en nabestaanden gevraagd wat zij de meest prettige manier vinden om geïnformeerd te worden. Veel slachtoffers en nabestaanden geven aan dat het belangrijk is dat zij hier zelf een keuze in kunnen maken: de wensen verschillen per persoon. Er kwam meermaals terug: *'de behoefte van het slachtoffer of de nabestaande moet bepalend zijn'*.

Veel slachtoffers en nabestaanden vinden het prettig als zij een brief ontvangen waarin wordt aangekondigd dat telefonisch contact zal worden opgenomen, of waarin de mogelijkheid wordt gegeven voor het maken van een belafsprak. De meesten vinden het niet prettig om onaangekondigd gebeld te worden, omdat dit op een ongeschikt moment kan zijn. De mogelijkheid voor telefonisch contact wordt belangrijk gevonden, zodat slachtoffers en nabestaanden naar aanleiding van de informatie die telefonisch wordt verstrekt, vragen kunnen stellen en kan worden nagegaan of de informatie goed wordt begrepen. Een deel van de slachtoffers en nabestaanden ontvangt bij voorkeur eerst een brief met informatie, om daarna telefonisch vragen te kunnen stellen.

Sommige slachtoffers en nabestaanden hebben de voorkeur voor het telefonisch maken van een afspraak voor een persoonlijk gesprek, dan wel om eerst een telefoongesprek en daarna een persoonlijk gesprek te hebben. Er is opgemerkt dat een persoonlijk gesprek ook prettig kan zijn omdat dan als familie gelijktijdig en gezamenlijk de informatie kan worden ontvangen. Enkele slachtoffers en nabestaanden suggereren om een schriftelijke terugkoppeling te geven van een telefoongesprek of persoonlijk gesprek. Anderen hebben de voorkeur om eerst een telefoongesprek te voeren en daarna een brief of e-mail te krijgen. Een klein gedeelte van de slachtoffers en nabestaanden wenst alleen een brief te ontvangen.

Een aandachtspunt bij het contact is dat goed wordt nagegaan wat de actuele contactgegevens van een slachtoffer of nabestaande zijn. Deze gegevens kunnen in de loop der tijd veranderen. Er is ook opgemerkt dat de behoefte van slachtoffers en nabestaanden om wel of niet geïnformeerd te worden in de loop der tijd kan veranderen. Het is belangrijk dat zij dit op een eenvoudige manier kunnen doorgeven.

Andere aandachtspunten

Een aantal slachtoffers en nabestaanden geeft aan dat zij (nog steeds) worden benaderd door de media. Dit is zeer belastend voor hen. Zij vragen zich af of (de advocaat van) de veroordeelde zomaar contact mag zoeken met de media. Het gevolg daarvan is vaak dat de media slachtoffers en nabestaanden ook benaderen.

Slachtoffers en nabestaanden ontvangen niet alleen bericht over (het voortraject van) de herbeoordeling, maar worden ook op andere wijze geconfronteerd met de veroordeelde. Naast mediaverzoeken kunnen zij ook te maken hebben met aanvullende juridische procedures die de veroordeelde start, bijvoorbeeld omdat hij het niet eens is met een besluit (zoals over verlof tijdens de re-integratiefase). Ook kan er een procedure lopen over een verplichting tot het vergoeden van schade door de veroordeelde.

Een aantal slachtoffers geeft aan dat zij onvoldoende ondersteuning hebben gekregen tijdens de procedure van (het voortraject van) de herbeoordeling van de levenslange gevangenisstraf, en dat zij geholpen zouden zijn met bijstand van bijvoorbeeld een advocaat.